

Από Χουμερίου εις Χουμέριον

Από τον ΔΗΜΗΤΡΗ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟ

Κωστής Καρπόζηλος
(επιμ.-εισαγωγή), *Αρχείο*
Σταύρου Καλλέργη.
Ψηφίδες από τον σχεδιασμό
της σοσιαλιστικής
πολιτείας, Βιβλιοθήκη του
Μουσείου Μπενάκη, Αθήνα
2013, XVI+202 σελ.

Η πλατεία Εργατικής Πρωτομαγιάς στην Αθήνα βρίσκεται χαμένη κάπου στην οδό Πειραιώς, στα όρια της ζώνης κατοικιών και βιομηχανικών εγκαταστάσεων που πλέον δεν λειτουργούν, και άλλων χώρων ποικλών εμπορικών χρήσεων. Εκεί, με πρωτοβουλία του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού, που παραχώρησε και το χώρο για τη δημιουργία της, ανεγέρθηκε το 1984-85 ένα μνημείο (με εμφανή σήμερα τα σημάδια της εγκατάλειψης) αφιερωμένο στην τιμώμενη επέτειο. Στη σύνθεση του μνημείου κυριαρχεί ο ανδριάντας του Σταύρου Καλλέργη, του ανθρώπου που, όπως αναφέρεται και στο μνημείο, οργάνωσε, στα 1893, την πρώτη συγκέντρωση για τον εορτασμό της Πρωτομαγιάς στην Ελλάδα.

Ο Καλλέργης κοιτάει προς τον Πειραιά με τα χέρια υψωμένα, πιθανότατα σε μια αναπαράσταση εκφώνησης της ομιλίας, της αφετηριακής εκείνης για το εργατικό κίνημα συγκέντρωσης. Στην πλάτη του τον σκιάζει ένα ογκώδες, πολυώροφο, άσχημο κτίριο, η Διεύθυνση Υγειονομικού της Ελληνικής Αστυνομίας. Άγνωστο αν η γειτνίαση των δύο ήταν προϊόν σχεδιασμού ή τύχης, δίνει όμως αφορμές για αντιφατικούς συνειρμούς: η συγκατοίκηση έγινε για να έχει επίγνωση το τιμώμενο εργατικό κίνημα ότι το μάτι του νόμου και της τάξης άγρυπνα το παρακολουθεί ή να γνωρίζουν οι δυνάμεις κρατικής καταστολής ότι κάθε παρεκτροπή τους ελέγχεται από το κίνημα; Αριστερά του ανδριάντα, από το άλλο ρεύμα της λεωφόρου, βρίσκεται εδώ και μερικά χρόνια το μεγαλοπρεπές κτίριο του Μουσείου Μπενάκη. Ο Στ. Καλλέργης, όπως έχει ανοικτά τα χέρια, μοιάζει να δείχνει προς το Μουσείο. Άλλο παιχνίδι της τύχης αυτό, αφού στα ιστορικά αρχεία του μουσείου, μετά μακρά περιπλάνηση

Ο κύκλος του εξηνταετούς βίου του Σταύρου Καλλέργη, ενός ανθρώπου που θέλησε να είναι κοσμοπολίτης, απόστολος της κοινωνικής δικαιοσύνης και φορέας της ανατροπής, που έζησε με πάθος, ταξίδεψε, γνωρίστηκε με τις μεγάλες προσωπικότητες του καιρού του, μα τελικά κατέληξε απομονωμένος στον μικρό τόπο καταγωγής του να παλεύει να τα βγάλει πέρα με τα ανυπέροβλητα προβλήματα της καθημερινότητας, μέσα από το προσωπικό αρχείο του.

Το άγαλμα του Σταύρου Καλλέργη, μπροστά από το μνημείο της Εργατικής Πρωτομαγιάς, στην ομώνυμη πλατεία.

ενός σχεδόν αιώνα, φυλάσσεται σήμερα το προσωπικό του αρχείο. Ο κατάλογός του, σε επιμέλεια του ιστορικού Κωστή Καρπόζηλου, εκδόθηκε σε μια πολύ φροντισμένη, όμορφη έκδοση στη σειρά «Ιστορικά Αρχεία» από τη Βιβλιοθήκη του Μουσείου Μπενάκη, υπεύθυνος της οποίας είναι ο Δημήτρης Αρβανιτάκης.

Το αρχείο του Σταύρου Καλλέργη ήταν ένας «διάσημος» γνωστός-άγνωστος για την ιστορική έρευνα, και ξεχωριστά βέβαια για την ιστορία του σοσιαλιστικού κινήματος. Ήταν δηλαδή γνωστή η ύπαρξή του, ιδιαίτερα μετά την ίδρυση του ομώνυμου Ιδρύματος με πρωτοβουλία του γιου του, ηθοποιού Λυκούργου Καλλέργη, από εκθέσεις τμήματος του αρχειακού υλικού που πραγματοποιήθηκαν μετά τη Μεταπολίτευση και την αποσπασματική δημοσίευση τεκμηρίων σε σχετικές με την ιστορία του σοσιαλιστικού κινήματος μελέ-

τες. Ταυτόχρονα όμως ήταν άγνωστο το σύνολο των ντοκουμέντων που περιείχε, καθώς, παρά τις κατά καιρούς απόπειρες, δεν είχε επιτευχθεί η φιλοξενία του σε ένα χώρο με ανοικτή πρόσβαση στους ενδιαφερόμενους. Η φύλαξή του πλέον στο Μουσείο Μπενάκη σε συνδυασμό και με την ψηφιοποίησή του (ο υπεύθυνος των Ιστορικών Αρχείων του Μουσείου Τάσος Σακελλαρόπουλος σημειώνει ότι πραγματοποιήθηκαν περί τις 3.500 λήψεις) και την έκδοση του αναλυτικού καταλόγου του αλλάζει τελείως την εικόνα· το καθιστά πρότυπο ανοικτού αρχείου.

Ο Κ. Καρπόζηλος, ο οποίος φρόντισε την ταξινόμηση και τη σύνταξη του καταλόγου του αρχείου, προτάσσει μία πολυσέλιδη, περιεκτική, εμπειριστατωμένη και ευανάγνωστη μελέτη, όπου τα του βίου του Στ. Καλλέργη συνομιλούν με τις διεργασίες του σοσιαλιστικού κινήματος και τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα

στο γύρισμα του 19ου αιώνα, με τρόπο εξαιρετικό, κατά τη γνώμη μου. Η εργασία του Κ. Καρπόζηλου, αλλά και τα ίδια τα τεκμήρια του αρχείου, που δεν απαριθμούνται απλώς, όπως θα αναμενόταν σε έναν συνήθη κατάλογο, αλλά συνοδεύονται από κατατοπιστικές περιλήψεις, προσφέρουν ενδιαφέροντα ερεθίσματα προβληματισμού για τη διαδρομή του ελληνικού σοσιαλιστικού κινήματος αλλά και τις διαδρομές των ανθρώπων που στρατεύτηκαν στα ιδανικά του. Θα μείνω σε δυο τρεις σκόρπιες σκέψεις.

ΤΟ ΤΑΞΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ

Στα τέλη του 19ου αιώνα το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα θέλησε (και όφειλε) να προβάλλει το ταξικό ζήτημα σε ένα περιβάλλον που το εθνικό ήταν απολύτως κυρίαρχο, κινητοποιούσε τους ανθρώπους και την κοινωνία, καθόριζε τις δράσεις και τα συλλογικά όνειρά τους. Βρισκόμαστε στην εποχή που ο ορμητικός ελληνικός εθνικισμός με τη Μεγάλη Ιδέα οδηγεί στην πανωλεθρία του 1897 αλλά και, λίγο αργότερα, σε συνεχόμενους θριάμβους που έχουν ως αποτέλεσμα το διπλάσιασμα του ελληνικού κράτους. Παράλληλα, το βάρος της αρχαιοελληνικής κληρονομιάς σκιάζει κάθε άνοιγμα σε νεωτερικές ιδέες. Η διαδρομή του ίδιου του Στ. Καλλέργη εικονογραφεί το αδιέξοδο και την αναγκαστική προσαρμογή. Ο άνθρωπος, ο οποίος την 1η Δεκεμβρίου 1893, όταν συλλαμβάνεται γιατί διέκοψε τη συνεδρίαση του Κοινοβουλίου απαιτώντας να διαβαστεί ένα ψήφισμα που υπογράφουν εργάτες, δήλωνε με παρρησία: «Πατρίς μου είναι όλη η γη και αδελφοί μου πάντες οι πάσχοντες», κλείνει τη δράση του στα δημόσια πράγματα το 1914 με μία διάλεξη (τυπώθηκε και σε μονόφυλλο) όπου διατρανώνει τη θέση ότι οι σοσιαλιστές θα πρέπει «να υποστηρίξουν τα εθνικά συμφέροντα της ελληνικής φυλής» και διαπι-

στώνει ότι οι «Μαρξ, Προυντόν, Μπακούνιν, Μπλανκί, Λασάλ, Κροπότκιν, Ρεκλόη κ.λπ. με τα συγγράμματα αυτών, δεν μας λένουν πολλά πράγματα περί κοινοκτησίας, απ' ό,τι μας λέει, ή απ' ό,τι μας είπε, ο Τριακοστός πάππος ημών Φιλόσοφος Πλάτων, εις την Πολιτείαν του» (σσ. 1 και 103-104).¹

Ταυτόχρονα, από την άλλη πλευρά, το εθνικό πρόταγμα τροφοδοτεί τον κοινωνικό ριζοσπαστισμό. Ο Στ. Καλλέργης είναι γιος οπλαρχηγού του Μυλοποτάμου, που κατέφυγε στην Αθήνα λόγω της εμπλοκής του στα επαναστατικά γεγονότα του 1865. εμπνέεται δηλαδή από την οικογενειακή και τοπική επαναστατική παράδοση και το εθνικό ζήτημα, εδώ την ενσωμάτωση της Κρήτης στην Ελλάδα. Είναι άραγε τυχαίο ότι και η άλλη ιδρυτική μορφή του ελληνικού σοσιαλιστικού κινήματος, ο Πλάτων Δρακούλης, γόνος οικογένειας προκρίτων της Ιθάκης, γεννήθηκε στα υπό βρετανική κυριαρχία Επτάνησα; Μια βιογραφική διερεύνηση των προσώπων που στελέχωσαν τις πρώτες σοσιαλιστικές ομάδες θα αναδείκνυε ενδιαφέροντα στοιχεία προς αυτή την κατεύθυνση.

Το αρχείο αποτυπώνει την εκδοτική δραστηριότητα και τη συγγραφική παραγωγή του Στ. Καλλέργη, αναδεικνύει όμως και χαρακτηριστικά των πρωταγωνιστών του νεαρού σοσιαλιστικού κινήματος: αγωνιστικότητα, πάθος, ηρωισμό, ανταρσία αλλά και ασθενική θεωρητική κατάρτιση, αδυναμία παραγωγής πρωτότυπου λόγου ή έστω προσαρμοσμένων στην ελληνική πραγματικότητα πολιτικών επεξεργασιών. Οι εποχές, τα πρόσωπα και κυρίως τα αιτούμενα διαφέρουν βέβαια, μια συγκριτική όμως θεώρηση θα εντόπιζε ίσως ομοιότητες και διαφορές με την προσπάθεια μετακίνησης στα καθ' ημάς του ευρωπαϊκού διαφωτισμού έναν αιώνα πριν. Οποσδήποτε, το προφίλ των προσώπων διαφέρει. Οι ηγετικές μορφές των ελληνικών σοσιαλιστικών κινήσεων του 19ου αιώνα είναι κατά κανόνα ακτιβιστές, άνθρωποι κυρίως της δράσης. Αυτό αντανακλά και στο εκδοτικό τους πρόγραμμα, το οποίο αφορά κυρίως μπροσούρες και φυλλάδια προπαγανδιστικού χαρακτήρα που γράφουν ή μεταφράζουν οι ίδιοι. Οι πιο λεπτές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό του κινήματος περνούσαν έτσι συχνά σε

δεύτερη μοίρα. Η μπροσούρα, για παράδειγμα, του Π. Κροπότκιν *Προς τους νέους*, επανεκδίδεται και υιοθετείται αδιακρίτως από σοσιαλιστές, κομμουνιστές και αναρχικούς, με κριτήριο τον παρορμητικό της λόγο. Η λογοτεχνία άλλωστε, η αφήγηση ή οι φανταστικοί διάλογοι θεωρήθηκαν πιο πρόσφοροι τρόποι διάδοσης των σοσιαλιστικών ιδεών, και για τους αναγνώστες αλλά και για τους συγγραφείς.

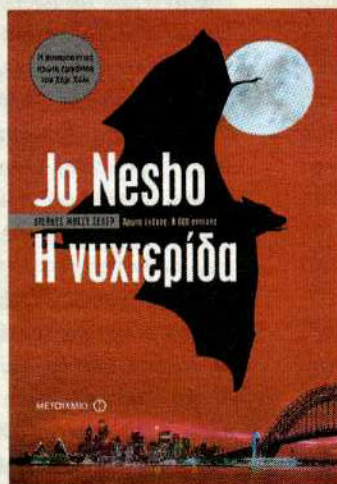
Αποτελεί ευτυχία συγκυρία η συνύπαρξη του πολιτικού με το οικογενειακό αρχείο του Στ. Καλλέργη, καθώς είναι μία σπάνια ευκαιρία ανάπλασης του όλου βίου ενός σοσιαλιστή, αγωνιστή του τέλους του μακρού 19ου αιώνα. Η απλή ανάγνωση των περιλήψεων των εγγράφων στον κατάλογο του αρχείου αποκαλύπτει τις δύο παράλληλες διαδρομές στη ζωή του Καλλέργη-εκείνη της απόλυτης στράτευσης στον πολιτικό αγώνα και την άλλη (που τελικά υπερίσχυσε) της καθημερινής διαβίωσης, του αγώνα για βιοπορισμό, των οικογενειακών πιέσεων και δεσμεύσεων, των συγγενικών δικτύων και καταναγκασμών (ιδιαίτερα μάλιστα στο ιδιαίτερο περιβάλλον μιας κρητικής οικογένειας), των προσωπικών απογοητεύσεων και της πικρίας.

Από Χουμέριον εις Χουμέριον, ο τόπος γέννησης και θανάτου του Στ. Καλλέργη. Έτσι διαγράφεται ο κύκλος του εξηνταετούς βίου ενός ανθρώπου που θέλησε να είναι κοσμοπολίτης, απόστολος της κοινωνικής δικαιοσύνης και φορέας της ανατροπής, που έζησε με πάθος, ταξίδεψε, γνωρίστηκε με τις μεγάλες προσωπικότητες του καιρού του, μα τελικά κατέληξε απομονωμένος στον μικρό τόπο καταγωγής του να παλεύει να τα βγάλει πέρα με τα ανυπέβλητα προβλήματα της καθημερινότητας. Όπως επισημαίνει και ο συγγραφέας της μελέτης το χάσμα που μοιάζει να χωρίζει την ένθερμη στράτευση από την εξ ανάγκης ή κατ' επιλογήν ιδιότητα είναι κάποτε σχεδόν αδιόρατο. ■

¹ Η ελληνική βιβλιογραφία πρόσφατα έχει εμπλουτιστεί με την έκδοση της διδακτορικής διατριβής της Βίκυς Καραφουλίδου, *Η γλώσσα του σοσιαλισμού. Ταξική προοπτική και εθνική ιδεολογία στον ελληνικό 19ο αιώνα*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2011, που συζητά σχετικά θέματα.

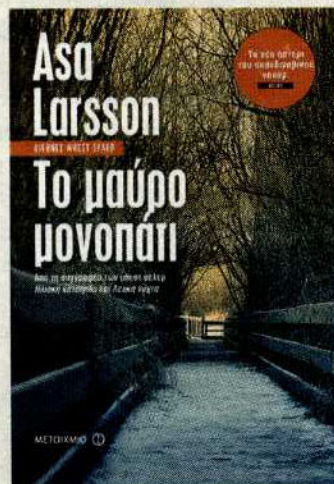
Αστυνομική λογοτεχνία

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ
www.metaixmio.gr

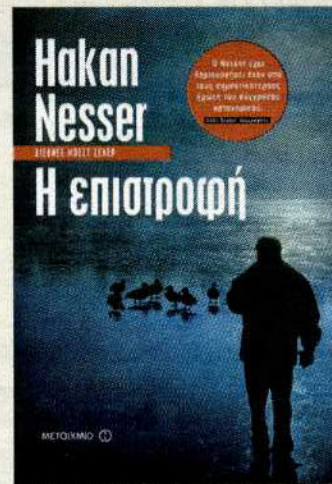
JO NESBO
Η νυχτερίδα

Ο επιθεωρητής Χάρι Χόλε αποσπάται στο Σίδνεϊ για να παρακολουθήσει την έρευνα που διεξάγουν οι τοπικές αρχές για την εξιχνίαση ενός φόνου.

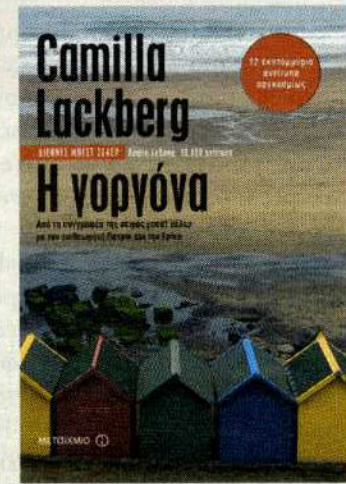
ASA LARSSON
Το μαύρο μονοπάτι

Μια ιστορία σοκαριστική για την εμμονή ενός άντρα, τον μοναχικό θάνατο μιας γυναίκας και την αδίστακτη καρδιά ενός δολοφόνου.

HAKAN NESSER
Η επιστροφή

Άφησε πίσω του τη φυλακή. Μπορεί όμως να αφήσει και το παρελθόν; Η νέα περιπέτεια του επιθεωρητή Βαν Βέτερν.

CAMILLA LACKBERG
Η γοργόνα

Μετά *Το παιδί από τη Γερμανία*, η Camilla Lackberg επιστρέφει με τη *Γοργόνα* - και ένας νέος κύκλος αίματος ανοίγει στη Φιελμπάκα.

ΤΙΜΗ 5€

ΤΕΥΧΟΣ 41 • ΜΑΡΤΙΟΣ 2014

the books' journal

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ • ΓΡΑΜΜΑΤΑ • ΤΕΧΝΕΣ • ΙΔΕΕΣ • ΠΟΛΙΤΙΚΗ

DAVID SEDARIS

Mind the gap

ΚΑΡΟΛΙΝΑ ΜΕΡΜΗΓΚΑ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΑΣΤΟΣ

Η ποίηση δεν
αλλάζει τον κόσμο
Συνέντευξη με τον Άνταμ Ζαγκαγιέφσκι

ΠΑΝΟΣ ΚΑΖΑΚΟΣ
Το μέλλον της Ελλάδας στην Ευρώπη

ΝΙΚΟΣ ΜΟΥΖΕΛΗΣ
Κοινωνία των πολιτών και επικριτές της

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ
Το δικαίωμα στον μισαλλόδοξο λόγο

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Η Μαρία Πολυδούρη μακριά από τον Καρυωτάκη

ΑΓΓΕΛΑ ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ
Ο Στυλιανός Αλεξίου καλλιτέχνης

ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ
Φυλετική ταυτότητα στη Ρέα Γαλανάκη

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ
Ένα μνημειώδες Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής

Γ 41 THE BOOKS' JOURNAL, ΜΑΡΤΙ
ΟΣ 2014 // DAVID SEDARIS 1-Y
2 /-/
3435-1425
0214/ 0214 25 (5.00)
ΤΙΜΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ: 3.75